

Vergaderjaar 1983–1984

17 297

Nadere regelen ten behoeve van transsexuelen omtrent het wijzigen van de vermelding van de kunne in de akte van geboorte

Nr. 9

De vroegere stukken zijn gedrukt in de zittingen 1981–1982 en 1982–1983

EINDVERSLAG

Vastgesteld, 25 oktober 1983

De inhoud van de memorie van antwoord gaf de leden van diverse fracties nog aanleiding een aantal opmerkingen te maken.

De vaste Commissie voor Justitie¹ brengt hieromtrent het navolgende verslag uit.

De leden van de P.v.d.A.-fractie wezen er nogmaals op, dat vanuit privacy-bescherming derden geen kennis zouden behoren te hebben van de geslachtswisseling, via de geboorteakte. Zij achtten het een goede zaak dat de privacy-problematiek met betrekking tot een aantal bepalingen van Boek 1 BW, onderwerp van een voorstel van wet zal worden. Wanneer zal dit voorstel van wet het departement verlaten, zo vroegen zij.

Deze leden waren verder nog niet overtuigd door de redenering in de memorie van antwoord dat de deskundigen bij algemene maatregel van bestuur aangewezen worden en dat zij niet in de wet genoemd worden. De gevraagde verklaringen kunnen door een medicus en psycholoog gegeven worden. Aan welke deskundigen en disciplines denkt de regering nog meer, als de rechter moet oordelen over de vraag of de betrokkene uit medisch en psychologisch oogpunt voldoet aan de in de wet gestelde voorwaarden?

In de memorie van antwoord wordt gesteld, dat de transseksueel de vrijheid wordt gelaten zelf te bepalen welke personen als deskundigen de verklaring zullen opstellen. De leden van de fractie van de P.v.d.A. achtten het een zeer zware belasting voor iemand, die een geslachtswisseling heeft ondergaan, om nogmaals voor een apart deskundigenteam te verschijnen. Het ware te prefereren dat degenen die de behandeling hebben uitgevoerd en begeleid, de verklaring kunnen ondertekenen. Deze gang van zaken zou de te volgen praktijk moeten worden.

Voorts wilden de leden van de P.v.d.A.-fractie graag duidelijkheid hebben over de tijd die gemoeid zal zijn met de aanpassing van andere wetgeving aan het onderhavige voorstel van wet. Welke wetten en regelingen betreft dit? Zij gingen ervan uit dat de inventarisatie bij de nota naar aanleiding van het eindverslag toch zeker gereed zou zijn.

Kan nader worden ingegaan op de aard van de wijzigingen in de Wegenverkeerswet?

Deze leden drongen er ten slotte op aan dat het onderhavige voorstel van wet zo spoedig mogelijk na de aanvaarding door het parlement van kracht wordt, en zagen op dit moment nog niet de problemen die de regering ziet ten aanzien van een spoedige inwerkingtreding.

¹ Samenstelling:

Leden: Haas-Berger (PvdA), Stoffelen (PvdA), G. C. van Dam (CDA), Kosto (PvdA), voorzitter, Salomons (PvdA), Patijn (PvdA), K. G. de Vries (PvdA), Evenhuis-van Essen (CDA), Wessel-Tuinstra (D'66), Faber (CDA), Tripels (VVD), ondervoorzitter, Buikema (CDA), Van der Burg (CDA), Schutte (GPV), Krajenbrink (CDA), Lankhorst (PPR), Van Es (PSP), Dales (PvdA), Janmaat (Centrumpartij), Korthals (VVD), Wiebenga (VVD), De Grave (VVD), Lucassen-Stauttener (VVD).

Plv. leden: Van den Bergh (PvdA), Aiders (PvdA), Hermes (CDA), Stermerdink (PvdA), Van Kemenade (PvdA), Wallage (PvdA), Gualthérie van Weezel (CDA), Kraaijeveld-Wouters (CDA), Laning-Boersema (CDA), Dees (VVD), Cornelissen (CDA), Van den Toorn (CDA), Leerling (RPF), Dijkman (CDA), Brouwer (CPN), Van Ooijen (PvdA), Van Dis (SGP), Hermans (VVD), Jacobse (VVD), Rempt-Halmans de Jongh (VVD), Lauxtermann (VVD).

De memorie van antwoord gaf de leden van de C.D.A.-fractie nog aanleiding tot enkele vragen en opmerkingen.

Uit de memorie van antwoord blijkt dat de regering nog geen overzicht kan geven van de consequenties van de voorgestelde wettelijke regeling voor andere delen van de Nederlandse wetgeving dan het personen- en familierecht. Nu er sedertdien enige tijd is verstreken, beschikt de regering thans wellicht over meer gegevens. Gaarne zouden deze leden daarvan op de hoogte worden gesteld.

Hetgeen de regering aanvoert tegen het stellen van de leeftijdsgrens van 18 jaar als voorwaarde om met succes een beroep op het voorgestelde artikel 29a te kunnen doen, had de leden van de C.D.A.-fractie niet overtuigd. De regering stelt onder meer dat met de lichamelijke aanpassing pas op verantwoorde wijze een aanvang kan worden gemaakt, wanneer de verzoeker lichamelijk volwassen is. Voornoemde leden voerden evenwel aan dat het stellen van een leeftijdsgrens juist een garantie kan zijn dat de lichamelijke aanpassing ook inderdaad verantwoord geschiedt, indien een ingreep op jongere leeftijd nog niet op afzienbare termijn kan resulteren in een wijziging van de geboorteakte.

Uit het door de regering gegeven antwoord blijkt dat het inderdaad zal kunnen voorkomen dat een buitenlander aan wiens verzoek op grond van het derde lid van het voorgestelde artikel 29a is voldaan, in Nederland in juridische zin een andere kunne heeft dan in het land waarvan hij de nationaliteit bezit. De leden van de C.D.A.-fractie vroegen zich af of deze onwenselijke situatie niet onderwerp van beraad van de Internationale Commissie voor de Burgerlijke Stand zou dienen te zijn, en zo ja, of de regering dit zou kunnen bevorderen.

De leden van de fractie van de V.V.D. hadden met belangstelling kennis genomen van de memorie van antwoord op het onderhavige wetsontwerp.

Op verscheidene onderdelen hadden de aan het woord zijnde leden een bevredigend antwoord op hun vragen verkregen. Zo vernamen zij bij voorbeeld met een gevoel van opluchting, dat onder de woorden «geslachtsrol» of «rollenpatroon» niet behoeft te worden verstaan, een waardeoordeel van de wetgever, dat de mannelijke transseksueel zijn overtuiging, tot het andere geslacht te behoren, tot uitdrukking moet brengen in een verzorgende rol en de vrouwelijke transseksueel in een kostwinnersrol. In het verlengde hiervan deed zich wel de vraag voor, wat de wetgever zou kunnen verstaan onder de woorden in artikel 29b, lid a: «en zo mogelijk op andere daarbij te vermelden feiten of omstandigheden». Zij zouden het op prijs stellen, indien enige voorbeelden zouden worden gegeven.

Wat minder gelukkig waren de leden van de fractie van de V.V.D. met de poging, de indruk weg te nemen, dat men achteraf de transseksuelen alsnog door de molen van een team deskundigen wil doen gaan, om te toetsen, of met name de geestelijke instelling van de transseksueel wel de juiste is. Daarbij maakte het voor de aan het woord zijnde leden geen verschil, of de wetgever een al dan niet landelijk team op het oog zou hebben. Veel belangrijker leek hun nog de vraag, aan de hand van welke objectieve criteria men zou moeten toetsen.

In verband met het vorengaande zouden zij overigens nader verklaard willen zien, waarom en op welke wijze, personen misbruik of oneigenlijk gebruik zouden willen of kunnen maken van de mogelijkheden als transseksueel een wijziging van de geslachtsaanduiding in de geboorteakte te verkrijgen. Het feit, dat de transseksueel zelf kan bepalen, door welke deskundigen de verklaring zal worden opgesteld, doet niets af aan de eis, dat de verklaring door een team deskundigen gezamenlijk moet worden ondertekend. Een eis, die overigens weinig in overeenstemming lijkt met de beperking, die in de memorie van toelichting wordt aangebracht voor wat betreft het terrein waarop de deskundige zich mag begeven: het eigen vakgebied. Door het gezamenlijk moeten ondertekenen van de verklaring en het overleg, dat volgens de memorie van toelichting hierover moet

worden gevoerd, wordt onverbiddelijk de indruk gewekt, dat deze deskundigen wel degelijk gezamenlijk tot de conclusie moeten komen, dat de verzoeker de overtuiging heeft, tot de andere kunne te behoren. Of in de praktijk dit team meestal de deskundigen zullen zijn die de transseksueel hebben begeleid, valt te betwijfelen. Indien deze begeleiding in teamverband heeft plaatsgevonden in één van de daartoe gespecialiseerde centra en nog niet zo lang vóór het verzoek tot wijziging van de geslachtsaanduiding in de geboorteakte heeft plaatsgevonden, zal het probleem van de samenstelling van dit team voor de verzoeker inderdaad niet zo groot zijn. In die gevallen echter, waar de behandeling jaren geleden zijn beslag heeft gekregen, zal het, eveneens in de praktijk, neerkomen op het alsnog verschijnen voor een team van deskundigen, waar men nooit tevoren iets mee te maken heeft gehad. Dit zal met name het geval kunnen zijn bij die transseksuelen, die reeds jaren wachten op de in dit wetsontwerp geboden mogelijkheden tot wijziging van de geslachtsaanduiding in de geboorteakte.

Vandaar dat de leden van de V.V.D.-fractie vasthielden aan de opvatting van de Raad van State, dat een dergelijk team slechts nodig is, indien de verzoeker niet een (medische) deskundigenverklaring overlegt, dat hij/zij lichamenlijk is aangepast aan het verlangde geslacht, zoals omschreven in artikel 29, lid b en c. In alle andere gevallen kan worden aangenomen, dat de geestelijke instelling van de transseksueel de juiste is.

Alhoewel de leden van de V.V.D.-fractie hier geen halszaak van zouden willen maken, vonden zij de argumentatie waarmee de termijn van 6 maanden voor wat betreft de geldigheid van een deskundigenverklaring wordt verdedigd, aan de zwakke kant. Indien de lichamenlijke aanpassing niet is voortgezet, c.q. voltooid, kunnen de deskundigen geen verklaring afgeven, dat de aanpassing heeft plaatsgevonden. In dat geval zal de verzoeker voor (een team van) deskundigen moeten verschijnen om na te gaan, hoe het gesteld is met de geestelijke wil. Gezien de medische of psychologische onmogelijkheid, de noodzakelijke aanpassingen te verrichten, is een geldigheidsduur van 6 maanden van de deskundigenverklaring zeer arbitrair. De leden van de V.V.D.-fractie zouden daarbij willen aantekenen, in toenemende mate moeite te hebben met de nadruk, die gelegd wordt op de psychische gesteldheid van de verzoeker, die op een of andere wijze moet worden aangetoond. Indien de verzoeker alle stadia van lichamenlijke aanpassing heeft doorstaan en vervolgens een verzoek tot wijziging van de geslachtsaanduiding in de geboorteakte indient, mag toch worden aangenomen, dat de verzoeker overtuigd is, tot de andere kunne te behoren. In deze gedachte voortgaande zou de psychische gesteldheid geacht moeten worden aanwezig te zijn, indien betrokkene dit kenbaar heeft gemaakt. Eventueel zou dan, door derden-belanghebbenden, tegenbewijs, hoe moeilijk ook, mogelijk kunnen worden gemaakt. De aan het woord zijnde leden vroegen zich af, door welk een hel een verzoeker zal moeten gaan, indien alle lichamenlijke aanpassingen zijn geschied, doch derden-deskundigen van mening zijn, dat het met de psychische gesteldheid van de verzoeker niet zo best is gesteld en de rechter derhalve een verzoek tot wijziging van de geboorteakte zou kunnen afwijzen. De vraag is gerechtvaardigd, of de wetgever de materie, waarmee de rechter in dit opzicht wordt geconfronteerd, niet gecompliceerder aftekent, dan deze in wezen behoort te zijn.

Alhoewel de leden van de V.V.D.-fractie de mening van de bewindsman konden delen, dat het erkennen van een buiten de echt geboren kind door een transseksueel, zal leiden tot het feit, dat het kind twee moeders heeft, zagen zij geen principieel verschil met de situatie, waarin een kind op grond van artikel 197 Boek 1 BW komt te verkeren, dat vóór de 307de dag na de ontbinding van het huwelijk is geboren en de vroegere echtgenoot tot vader heeft, tenzij de moeder was hertrouwd. Zij bleven dan ook bij hun mening, dat een buiten de echt geboren kind van een transseksueel, ten onrechte in een nadeliger positie wordt gebracht ten aanzien van de binnen het inmiddels ontbonden huwelijk geboren kinderen.

Ten slotte wezen de leden van de V.V.D.-fractie erop dat de grootste frustratie van de transseksuelen momenteel gelegen is in het feit, dat de akte van geboorte niet gewijzigd kan worden. Zij veronderstelden dan ook, dat transseksuelen er de voorkeur aan zouden geven, problemen te aanvaarden, die voortspruiten uit een nog te wijzigen Wegenverkeerswet, dan nog langer te moeten wachten op de inwerkingtreding van het onderhavige wetsontwerp, zodra deze tot wet is geworden. Indien geen andere wetten zouden moeten worden gewijzigd, is de ongewijzigde Wegenverkeerswet nauwelijks een argument om deze inwerkingtreding nog langer uit te stellen.

De leden van de fractie van D'66, die in het algemeen gesproken positief stonden tegenover het onderhavige wetsontwerp, hadden de nadere uitleg van de regering inzake de voorwaarden voor wijziging van de geslachtsaanduiding met aandacht gelezen. Zij waren echter niet overtuigd geraakt dat hun opvatting dat het wetsontwerp te eenzijdig een medisch model hanteert en dit te dwingend aan betrokkene oplegt, onjuist is. Natuurlijk zal in 90% van de gevallen betrokkene lichamelijke aanpassing voorstaan tot het geslacht waar hij/zij gaarne toe wil behoren, uitzonderingen zijn echter denkbaar. Omdat de regering nu stelt op blz. 14 van de memorie van antwoord dat de eis van lichamelijke aanpassing niet absoluut van aard is, want dat dit toch ook vanuit medisch-psychologisch oogpunt mogelijk en verantwoord moet zijn, stelden zij daarbij twee vragen. Komt deze voorwaarde te vervallen en kan betrokkene dus toch van geslacht veranderen, indien de ingreep vanuit medisch-psychologisch oogpunt niet verantwoord is?

De tweede vraag van de leden van de fractie van D'66 betrof het feit in hoeverre hier met de eigen wil van betrokkene rekening wordt gehouden. Met andere woorden: hoe weegt zijn/haar wil mee in het bepalen van het verantwoord zijn vanuit de medisch-psychologische hoek?

Zou bovendien de regering nog eens willen uitleggen waarom het zo'n ramp voor een kind is geboren te zijn uit een ouder van wie het geslacht niet voor honderd procent vaststaat, zo vroegen deze leden verder. Bestaat hierover onderzoek? Zou het niet mogelijk zijn dat de huiver hiervoor, zoals verwoord op blz. 31 van de memorie van antwoord, toch enigszins dateert uit de tijd dat polarisatie en scherpe scheiding tussen de seksen nog algemeen als norm gold; een norm die thans wellicht als verouderd kan worden beschouwd?

Ten slotte wezen de leden van de fractie van D'66 op het feit dat de zogenaamde patiëntenrechten zich thans in een vergevorderd stadium van verwerkelijking bevinden. In de WVG zijn zij reeds opgenomen. Voor ieder medisch ingrijpen is toestemming vereist, terwijl bij de behandeling van de WBOPZ nadere invulling van deze rechten in het vooruitzicht is gesteld. Maakt dit, zo vroegen de leden van deze fractie zich af, geen verschil voor de eisen aan de transseksueel te stellen in artikel 29a?

Overigens was het de leden van de fractie van D'66 niet ontgaan dat in West-Duitsland de wetgeving over transeksualiteit in een vergevorderd stadium is. Kan de regering meedelen in hoeverre de wetgeving in dat land gelijke eisen stelt aan betrokkenen als de onderhavige wetgeving?

Wat het tijdstip van invoering van de wet betreft, hadden de leden van de fractie van D'66 enig begrip voor de tijd die in beslag genomen wordt door de aanpassing van andere wetgeving. Zij vroegen zich echter af of niet reeds terstond een mogelijkheid geschapen kan worden tot vergoeding van de kosten ter verkrijging van het andere geslacht uit het ziekenfonds. Het was deze leden ter ore gekomen dat bij voorbeeld ontharingskuren hoge kosten met zich meebrengen en thans beslist niet door het ziekenfonds worden vergoed.

Inzake het niet vragen van advies aan de Emancipatieraad betreurden de leden van de fractie van D'66 dit feit. Strikt wettelijk was de regering hiertoe inderdaad niet verplicht, doch nu juist de identiteitsbeleving van het geslacht zo'n belangrijk element is in de emancipatiebeweging zou uit

het oogpunt van in de Emancipatieraad op dit punt geconcentreerde deskundigheid een niet wettelijk verplichte adviesaanvraag zeker de moeite waard geweest zijn.

De leden van de R.P.F.-fractie, die door de memorie van antwoord hun bezwaren tegen het voorstel onderstreept achtten, konden zich nauwelijks voorstellen dat de minister meent deze materie medisch-technisch te kunnen afdoen. Vraagstukken rond de persoonlijkheid van een mens en het aantasten van het lichaam vereisen een fundamentele ethische visie op de grenzen van de persoonlijke vrijheid.

De minister wuift de grote ethische bezwaren van de Gezondheidsraad tegen geslachtstransformatie weg door te verwijzen naar technische ontwikkelingen die tot gewijzigde opvattingen hebben geleid. Hij poneert simpelweg dat andere tijdsperioden tot andere normen kunnen leiden. Moet hieruit worden afgeleid dat de minister elke norm een tijdelijk verschijnsel acht en dat hij het bestaan van universele, blijvende normen ontkent, zo vroegen deze leden.

De norm die de minister thans aanlegt is dat de genderidentiteit moet prevaleren boven andere criteria. Is deze stelling ingegeven door andere overwegingen dan het gegeven dat lichamelijke transformatie technisch min of meer mogelijk is maar psychische transformatie niet?

De leden van de R.P.F.-fractie meenden ten slotte dat nauwelijks bezwaren waren aangevoerd tegen hun suggestie tot aanvulling van de geboorteakte in plaats van wijziging daarvan.

Het lid van de G.P.V.-fractie had met belangstelling kennis genomen van de uitvoerige beschouwingen in de memorie van antwoord. Op enkele onderdelen wilde dit lid enige aanvullende c.q. nieuw gerezen vragen stellen.

Hij achtte het een goede zaak dat met de eventuele invoering van de onderhavige regeling wordt gewacht totdat meer duidelijkheid kan worden verschaft over de aanpassing van andere wetgeving aan het wetsontwerp. Hij las in de memorie van antwoord (blz. 9) dat een inventarisatie van noodzakelijke wettelijke aanpassingen binnenkort gereed is. Hij constateerde dat het derhalve mogelijk moet zijn dat de Kamer in elk geval inzicht krijgt in de gevolgen van een eventuele aanvaarding van het onderhavige wetsontwerp. Hij vroeg daarom of de bewindsman deze inventarisatie wilde opnemen in de nota naar aanleiding van dit verslag, of op een tijdstip voor de plenaire behandeling van het wetsontwerp. Hij achtte het daarbij gewenst dat niet wordt volstaan met een opsomming van wettelijke of andere regelingen die aangepast moeten worden, maar dat tevens enig inzicht wordt gegeven in de aard en omvang van de eventuele aanpassingen.

Het lid van de G.P.V.-fractie had geconstateerd dat de bewindsman de uitspraak (blz. 4 memorie van antwoord) dat de wetgevende aanpassing ten behoeve van transseksuelen in ons land, anders dan in enkele ons omringende landen, een moeizame aangelegenheid is geweest, onweersproken heeft gelaten. Onderschrijft de bewindsman dit oordeel? Hoe is de situatie op dit punt in de ons omringende landen (bij voorbeeld de EG-lidstaten)?

Het was het lid van de G.P.V.-fractie nog niet geheel duidelijk wat precies de betekenis is van de voorwaarde genoemd in artikel 29a, eerste lid: «voor zover dit uit medisch of psychologisch oogpunt mogelijk en verantwoord is». Dat de aanpassing medisch verantwoord moet zijn lijkt een vanzelfsprekendheid te zijn. Wijziging van de vermelding van de kunne in de akte van geboorte is blijkens de nu voorliggende tekst en de daarbij gegeven toelichting ook nog mogelijk als geen mogelijke lichamelijke aanpassing heeft plaatsgevonden omdat betrokkene een grote angst heeft voor het ondergaan van een operatie. Hoe verhoudt zich dit echter tot de «eis van absolute onvruchtbaarheid» (blz. 7 memorie van antwoord) ex artikel 29a, eerste lid, onder b? Wat wordt precies bedoeld met de uitspraak

dat het «voor de transseksueel een hard gelag (zal) zijn dat zijn niet te overwinnen angst voor het ondergaan van operaties in de weg staat aan de door hem verlangde lichamelijke aanpassing»? Bestaat het hard gelag uit de consequentie dat hij lichamelijk «onaangepast» zal blijven, ondanks de wijziging van burgerlijke status, of dat een eventueel blijvende vruchtbaarheid een dergelijke wijziging in de weg staat?

Het lid van de G.P.V.-fractie had zich er enigszins over verwonderd te lezen (blz. 9 memorie van antwoord) dat aan de transseksueel de vrijheid wordt gelaten zelf te bepalen welke personen als deskundigen de verklaring zullen opstellen. Doet dit geen afbreuk aan het onafhankelijk oordeel van de aangewezen deskundigen? Heeft de rechter het recht een contra-expertise aan te vragen? Waarom wordt overigens in artikel 29b, onder a gesproken over «de daartoe bevoegde deskundige» (enkelvoud)? Is hier niet sprake van een foutieve formulering of zetfout, aangezien in de eerste volzin van dit artikel wordt gesproken over «een gezamenlijk ondertekende verklaring van bij algemene maatregel van bestuur aangewezen deskundigen» (meervoud)?

Het lid van de G.P.V.-fractie stelde vervolgens enkele vragen over het niet opnemen van een leeftijdsgrens in de wettelijke regeling. Is een consequentie hiervan niet dat een minderjarige transseksueel zonder toestemming van zijn ouders geslachtsaanpassing kan nastreven? Dit lid meende dat zulks nauwelijks aanvaardbaar is. Hoe oordeelt de bewindsman over de suggestie (zie: mr. F. W. Grosheide, Naar een juridisch statuut voor transseksuelen in: Nederlands Juristenblad, jrg. 58, 2 april 1983) alsnog te bepalen dat personen beneden de 18 jaar hun verzoek tot wijziging van de geboorteakte ter zake van transseksualiteit vergezeld moeten doen gaan van een verklaring van ouders of voogden dat hunnerzijds tegen dat verzoek geen bezwaar bestaat? Sluit een dergelijke voorwaarde niet beter aan bij het vigerende stelsel van ouderlijke macht?

Ten slotte vroeg het lid van de G.P.V.-fractie of alsnog de vraag (blz. 11 voorlopig verslag) kan worden beantwoord hoe het onderhavige wetsontwerp zich verhoudt tot de bepaling van artikel 11 van de Grondwet over de onaantastbaarheid van het menselijk lichaam.

Onder het voorbehoud, dat de bovenstaande opmerkingen en vragen tijdig schriftelijk zullen zijn beantwoord, acht de vaste commissie de openbare beraadslaging over het wetsontwerp voldoende voorbereid.

De voorzitter van de commissie,
Kosto

De griffier van de commissie,
Kerkhofs